

Utasi Ágnes (szerk.) (2012) *Közösségi és közéleti aktivitás. Vizsgálat három ország hét magyar kistelepülésén.* Studies in Political Sciences/Politikatudományi Tanulmányok, Vol. 2. No. 1. Budapest–Szeged: MTA TK Politikatudományi Intézet – Belvedere.
(http://www.tk.mta.hu/pti/uploaded_files/705_1336657202.pdf) [Letöltve: 2012-05-13]

Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézetének új kiadványai között, a Studies in Political Science/Politikatudományi Tanulmányok 2012. évi első számában közzétették Utasi Ágnes 73034. sz. OTKA kutatásának eredményeit, melynek eredeti címe: *A közösségi kapcsolatok igénye – a demokrácia megújításának esélye.*

Az aprófalvas közösségek vizsgálatában hiánypótló vállalkozásnak tekinthető Utasi Ágnes és munkacsoportja kutatása, amely a lokális közösségek közéleti aktivitását vette számba. A terepmunka során több módszer együttes alkalmazásával arra keresték a választ, milyen elemeiben lehet megtartó egy közösség és mely elemek szorultak háttérbe, illetve bomlottak föl. Az összegzés 9 tanulmányból áll, melynek bevezető és orientáló summázatát Utasi Ágnes, a szociológiai tudományok doktora adja. Mestertanárként példaértékűen motiválta hallgatóit, akik a közös kérdéseken túl egyéni ambícióikat is megvalósították a vizsgálat során, melyet a dolgozataik bizonyítanak.

Utasi Ágnes rávilágít a kisközösségek évtizedes csaldódásának fő okára: megrendült, néhol szinte teljesen elveszett a szolidaritásba vetett hit, amely még az elzárt falvakban is tetten érhető. A veszteséglista súlyos problémákra utal: terhessé váltak a közösségi kötelek, atomizálódtak a mikrotársadalmi viszonyok, formálissá váltak a rokoni, szomszédági kapcsolatok.

A kutatás alapfeltevését az adatfelvétel eredményei igazolták, azaz „*a politikai-közéleti igények és participáció domináns meghatározó életfeltételi mutatói a műveltség, az iskolai végzettség és az anyagi, vagyoni jólét biztonságot adó szintjétől függ*” (4.). Ugyanakkor a jövedelemszerzés és a gazdasági aktivitást vizsgálva kiderült, hogy valamennyi településen nagyon magas az inaktív aránya, míg akik aktívak, aránytalanul többen dolgoznak. A létfenntartás szerény formája a hét településen az agrártermelés. Ebben is egyre kisebb hatékonysággal működnek a falvak lakói, hiszen az átlag életkor relatíve magas (50-55 év), a gazdálkodás pedig komoly és rendszeres fizikai igénybevételt kíván. Ebben részben segítenek azok a rokoni, baráti kapcsolatok, amelyekkel a megkérdezettek többsége rendelkezik, azonban maguk is érzékelik, hogy ezek a hálók egyre gyengébbek, szakadozottabbak.

Míg a tradíciók valamelyest kötik a falusiakat, a fogyasztási javak, a városok vonzása miatt nagy az elvándorlás. Érdekes megfigyelése a kutató csoportnak, hogy mennél szegényebb az egyén, mennél kisebb az infrastrukturális, szociális ellátottság, annál messzebbre települnek azok, akik valamilyen kitörést remélnek az elköltözéstől. A határon belüli kistelepülésekről a nagyvárosokba, a határon kívülről – gyakran Magyarországot érintve – Németországba költözve próbálnak szerencsét. Az elszigeteltségből, a kilátástalanságból olyan irányba mozdulnak az emberek, ahol azt remélik, hogy nemcsak a személyüket fogadják el, hanem kiterjeszthetik ezt a megértést, toleranciát a hátrahagyott mikro- és makro közösségre is. Mindez döntően illúzió, de elég erősen él az el- és bezárt települések lakóiban, akik megélhetési gondjai napról napra fokozódnak.

A kötet tartalma azt bizonyítja, hogy a kutatás elérte célját, feltárta a különböző motivációval szerveződő közösségek belső szerkezetét, illetve képet ad arról, hogyan hatnak a közösségek a lokális közéletre. Ez utóbbi mind a három vizsgálati terepen – Magyarországon: Ruzsa, Petőfiszállás, Vajdaságban Hajdújárás, Bácsgyulafalva, Erdélyben Agyagfalva, Bögöz – elég gyenge. A szűkösség lényege: a jövedelemszerzés nehézségei és az infrastruktúra hiánya.

A Szerző/kutatásvezető másik fontos és adatokkal bizonyított állítása: a falvakban élő lakosság eltérő társadalmi rétegei közötti nagyobb a bizalmi egyenlőtlenség, mint a települések között. A bizalmi skála tendenciái arra utalnak, hogy rohamosan bomlanak a tradicionális közösségek, és az egyéni érdekek kerülnek előtérbe. A konfliktusok elkerülésére többen a bezárkózást, a helyi közélettől való teljes elfordulást választják. A kérdezés során az is kimutathatóvá vált, hogy a fenti állítás mértéke településenként eltérő mértékű és a hagyományok erősségétől jelentősen függ. „*A hagyományos bizalomalapú közösséget*

¹ MTA TK SZI

mindenképpen megtámadja a településorientált versenygazdasággal növekvő egyenlőtlenség. A modern technikai eszközök hatására még

A legelmaradottabb falvakba is behatolnak a fogyasztási kihívások és a modernizáció hatása, s ezek a kihívások az általános szegénység mellett még inkább fokozzák az egyenlőtlenséget és vele együtt a bizalmatlanságot.” (12.)

Új eleme a vizsgálatnak, hogy bemutatja, mennyire sajátosan működnek a személyközi bizalom egyes elemei a falvakban: akinek jobb anyagi, szellemi pozíciója van, az egyre jobban félti az autonómiáját, az integritását. A közösséget hátráltató erőnek, felesleges kontrollnak tartja. Ezzel ellentétben az intézmények iránti bizalom erős, annál inkább így van ez, mennél kiszolgáltatottabb az egyén, hiszen a hivatalokban, a hivatalosságokban védelmet, megoldást remél.

Szintén Utasi Ágnes nevéhez fűződik, hogy e kutatás során megalkotta a szolidaritás-indexet. Elemzi a materiális transferek és faluközösségi összetartás motívumait, megjelenésformáit.

Olvasva Utasi tanulmányát jól érzékelhető az egyéni, közösségi aktivitás csökkenése, amely a helyi politikát, a közéletet jellemzi. A vizsgálat kezdetekor azt feltételezte, hogy jelentős lesz az – elsősorban munka- és pénzalapú – kölcsönösség. Arról már rendelkezésre álltak adatok, információk, hogy az érzelmi támogatás egyre gyengébb, de azt most lehetett plasztikusan bemutatni, hogy az aprófalvas településekre beszivárgó civilizációs hatások elviselésére, ellensúlyozására a megkérdozettek, megfigyelték többsége elkülönüléssel reagál. Sokszor – erőn felül – inkább megveszik a szolgáltatásokat, csak hogy elkerüljék a kiszolgáltatottságot a közvetlen környezetükben, ezzel viszont elzárják a viszonyosság csatornáit, végül esélyeit is.

Bár a mintába kiválasztott települések pozíciói jelentősen eltérnek egymástól, mégis indokolt volt annak vizsgálata, van-e, és ha igen, milyen típusú különbségek alapján írhatók le a hazai és a határon kívüli – döntően magyar lakta – falvak közösségei, közéleti tevékenységei. Hasonló metszetben vizsgálták a települések lakosainak munkaerő-piaci esélyeit, az integráció vagy dezintegráció egyéni és társadalmi feltételeit. Ehhez kapcsolódva azt is kutatták, hol, milyen motivációk hatására erősebbek vagy gyengébbek a lokális kötődések, és milyen gazdasági stratégiákat követnek egyéni és helyi közösségi szinten a megkérdozettek.

A hallgatók közül többen is elindultak ezen a gondolati nyomvonalon. Volt, aki a közéleti diskurzust és annak aktivitását vizsgálta (Széll Krisztián) és azt találta, hogy a lokális környezetben, különösen kis faluban a közéleti témák helyett a közösségi, szórakozási lehetőségek, események kerülnek előtérbe. Az aktivitásra a személyességgel lehet ösztönzőleg hatni, a gátló tényezők közül a helyi politikai, gazdasági, társadalmi környezet a meghatározó.

Hasonló eredményre jut az a fiatal kutató is, aki a közösségi aktivitás és a közös tiltakozás lehetőségeit vizsgálta (Fehér Attila). Izgalmas résztémának bizonyult a civil közösségek és a helyi közéleti kommunikáció összefüggéseinek feltérképezése (Nyilas Katalin). Volt, aki a falusi kommunikációt elemezve bemutatta annak sajátos jegyeit, a falut mint tér és hely egységét, illetve a közösséget bomlasztó krízisjelenségeket (Császár Balázs).

Górcső alá került a helyi elitek magatartása is, ahol a dolgozat írója bevezette a vezérdemokrácia fogalmát a kutatási eredményei bemutatásakor, valamint részletesen leírta az egyensúlyvesztettség állapotát tereptapasztalatai alapján (Csáki Dóra).

Az aktív állampolgárságot vizsgálva fontos kérdések fogalmazódtak meg:

- van-e különbség az egyének állampolgári aktivitása között országos, illetve lokális szinten,
- milyen tényezők növelik, illetve csökkentik a helyi közösségek szerveződését,
- van-e különbség a határon túli, illetve a hazai települések összetartozásában? (Kalocsai Janka)

A kutatók értelemszerűen foglalkoztak a hagyományok, a tradicionális gondolkodás- és viselkedésmódok feltárással is. Keresték, miben rejlik a tradíció őrzése, illetve elvesztése, milyen erősségűek a lokális kötődések. Következtetésük szerint annál magasabb az elvágódók száma, mennél kedvezőtlenebb a jövedelemszerzés lehetősége. Az atomizálódás miatt egyre nehezebb mozgósítani az embereket a közösség érdekében (Erdős Csaba). Ez még akkor is igaz, ha a falu máig alkalmas arra, hogy ott – bár csökkenő mértékben – az egyén kiegészítse jövedelmét, kisárutermeléssel, árucserével foglalkozzék. Jelen van a kölcsönös segítségnyújtás is, ami a falusi közösségek „kötőanyagaként” is nevezhetünk (Ferencz Gábor).

A kutatás eredményei igazolják azokat a mindennapi megfigyeléseinket, tapasztalatainkat, hogy átalakultak, vagy jelentős mértékben megváltoztak az aprófalvas közösségei, a helyi kis- és nagyobb csoportokhoz tartozás formái. Jelentősen csökkent a bizalom egymás iránt, bár az intézmények szerepe még mindig fontos a gyenge kötődéssel, lehetőséggel rendelkezők számára.

Teljesen átalakult az összetartozás érzése, igénye, amely egyre inkább az individualizálódást, az elvágyódást erősíti. Ahol gyengék a civil kapcsolatok, ahol megváltoztak a kommunikációs formák, átrendeződtek a hierarchikus és nem hierarchikus viszonyok, ott az egyének mozgástere szűkül, perspektívája csökken, még akkor is, ha céljaiban távolabbi területeket jelöl meg a ténylegesen elérhetőnél. A kötet végkicsengése azonban mégsem pesszimista; valódi hálózatkutatásról és tényfeltárással van szó, ezért (is) ajánlom figyelmes olvasásra.